

UDK 811.163.4'366.54(497.16)''18/19''

Izvorni naučni rad

Miomir ABOVIĆ (Tivat)

Fakultet za crnogorski jezik i književnost – Cetinje

abovicmiomir@t-com.me

**KARAKTERISTIKE GLAGOLSKE REKCIJE U CRNOGORSKOM
JEZIKU XIX I POČETKA XX VIJEKA (U POREĐENJU SA
STANJEM U SAVREMENOM CRNOGORSKOM JEZIKU):
SINTAGMEMI SA LOKATIVOM/INSTRUMENTALOM RESP.
AKUZATIVOM, I BESPRIJEDLOŽNIM INSTRUMENTALOM RESP.
INSTRUMENTALOM SA PRIJEDLOGOM S(A)**

U radu ćemo se baviti izvjesnim razlikama (i sličnostima) u upotrebi određenih padeža u crnogorskom jeziku XIX i početka XX vijeka u odnosu na savremeni crnogorski jezik. Te razlike i sličnosti tiču se upotrebe uz jedne glagole lokativa/instrumentala resp. akuzativa, a, uz druge, instrumentala sa prijedlogom **sa** resp. besprijedložnog instrumentala. Pokušaćemo utvrditi na čemu se – u prvom slučaju – bazira razlika u upotrebi lokativa/instrumentala resp. akuzativa te kako ona nastaje u crnogorskom jeziku XIX i početka XX vijeka, a kako u savremenom crnogorskom jeziku, a – u drugom slučaju – u upotrebi instrumentala sa prijedlogom **sa** resp. besprijedložnog instrumentala. Građu smo ekscerpirali iz korpusa koji čine crnogorski tekstovi XIX i početka XX vijeka različitih funkcionalnih stilova.

Ključne riječi: padež, lokativ, akuzativ, besprijedložni instrumental, instrumental sa prijedlogom sa, glagoli, trajektor, orijentir, crnogorski jezik

Tema ovog rada su razlike i sličnosti u pogledu glagolske rekcije između sinhronijskog presjeka crnogorskog jezika XIX i početka XX vijeka, sa jedne strane, i savremenog crnogorskog jezika, sa druge. Pažnju ćemo koncentrisati na izbor – uz jedne glagole – lokativa/instrumentala resp. akuzativa, a, uz druge, instrumentala sa prijedlogom **sa** resp. besprijedložnog instrumentala, te na utvrđivanje faktora koji dovode do alternativne upotrebe ovih padežnih oblika. Prije prelaska na deskripciju i ekspanaciju građe, treba ukratko reći nešto o pojmu i kategoriji rekcije. Kao opštu definiciju rekcije ru-

ska sintaktičarka Belošapkova navodi da „в целом управление представляет собой связь, направленную от слова (главный компонент) к форме слова (зависимый компонент), вследствие чего форма управляющего не влияет на форму зависимого“ (Белошاپкова 1977: 42). Razuđeniju definiciju ove sintaktičke veze nalazimo u *Enciklopedijskom rječniku lingvističkih naziva*. Tamo se navodi da se „rekcijom (upravljanjem) zove (...) takva vrsta sintaksne sveze, kod koje je upotreba određenog oblika kosoga padeža imenice, predmetno-lične zamjenice ili poimeničenog pridjeva (bez prijedloga ili s prijedlogom) uvjetovana gramatičkim ili leksičko-gramatičkim značenjem druge gospodujuće riječi (...); rekcija je takva podređena (zavisna) sveza, u kojoj se podređena (zavisna) riječ upotrebljava u stanovitom kosom padežu bez prijedloga ili s prijedlogom, a pritom svaki padež ima svoje posebno značenje, šta više niz svojih značenja, ждать → поезда, поехать → в деревню, дом → с колоннами (...) Kao upravne služe sve značenjske vrste riječi, frazeološke konstrukcije; kao upravljane mogu služiti imenice i druge supstantivirane riječi; prema tome, kojoj vrsti riječi pripada upravna riječ, rekcija se dijeli na: 1. priglagentnu, 2. prisupstantivnu, 3. priadjektivnu, 4. priadverbnu“ (Simeon, knj. 2 1969: 277). Razlikuju se slaba i jaka rekcija (slabo i jako upravljanje). „Pri jakom upravljanju zavisni se član pojavljuje u strogo određenom padežnom ili prijedložno-padežnom obliku. To znači da se on ne može ostvariti u nekom drugom gramatičkom obliku, a da se značenje sintagme bitno ne promijeni (usp.: kupiti **kuću** : kupiti /što/ **za kuću**, kupiti /što/ **pred kućom**, kupiti /što/ **usred kuće** i sl.). Jako upravljanje susrećemo prije svega kod glagola. Tako, npr., svi prijelazni glagoli zahtijevaju da se zavisni član kojim upravljaju pojavi u obliku besprijedložnog akuzativa (ø/A): *objesiti kaput*, *pročitati pripovijetku*, *posjetiti prijatelje*... Sposobnost jakog upravljanja, međutim, posjeduju i mnogi neprijelazni (intranзитивни) glagoli: *kloniti se zla* (ø/G), *baviti se sportom* (ø/I); *odviknuti se od šetnje* (od/G), *temeljiti se na istini* (na/L). (...) Pri slabom upravljanju padežni ili prijedložno-padežni oblik zavisnog člana sintagme određuje se više pripadnošću upravnoga člana određenoj vrsti riječi i njegovim leksičkim značenjem, a manje njegovim gramatičkim svojstvima. Stoga, kad god govornik iz reda mogućih gramatičkih oblika zavisnog člana, od kojih nijedan nije obavezan, može izabrati onaj koji mu se čini pogodnijim da njime iskaže općeniti smisao iskaza, kažemo da je u pitanju slabo upravljanje: *ići poljanom* (kroz poljanu, preko poljane...), *doputovati prije blagdana* (pred blagdan, uoči blagdana...), *stradati zbog nepažnje* (u nepažnji, usljed nepažnje...)“ (Jahić, Halilović, Palić 2000: 340–341). U sintaksičkoj nauci postoje određene sumnje u valjanost kriterijuma za razlikovanje jake i slabe rekcije, pa će ovaj rad biti prilika da se pozabavimo i tim problemom.

U crnogorskom jeziku XIX vijeka, kod niza autora različitih spisateljskih intencija i u tekstovima različitih funkcionalnih stilova, nalazimo široku upotrebu lokativa i instrumentalala uz glagole kretanja prema cilju, dolaženja na određeni cilj: *Vladika Sava dođe među narodom* (...) (Njegoš: 18), *Izvedoše među narodom* Nika Đurova, Marka Tanovića, Vuka Markova i još njih desetak koji su s vladikom Vasilijom hodili *u P-burgu* (...) (Njegoš: 19), *Gospodare, naše sunce jarko, kada začuh da si ti došao u našem kraju i narodu* (...) (Njegoš: 32–33), *Otpravi me vezir ot Travnika da ponesem pisma u Travniku* (...) (Njegoš: 40), (...) *sreta ih paša Šuvajlija i uvodi pod seraskjerovim šatorom* (...) (Njegoš: 50), *S dogovorom vojska crnogorska nas otpravi u vašem okolu* (...) (Njegoš: 54), *Hajde pođi među Crnogorce i dovedi mene pod šatorom* poglavicah što najviše možeš (...) (Njegoš: 56), (...) *dao si im jade neizbrojne i ugnao vodu u ušima*... (Njegoš: 61), (...) *Crnogorci nikud ne izlaze u svijetu iz ovijeh gorah* (...) (Njegoš: 83), (...) *izlaze među narodom* (...) (Njegoš: 90), *Ko bi mogâ prinudit Slavjane* (...) *da uprte na svojim plećima* azijsko krivo vjerovanje (...) (Njegoš: 113), *No mi pukne srce od žalosti kad pogledam opaku sudbinu koja pade na našem narodu* (...) (Njegoš: 114), *Naše mnogo tad bješe čeljadi, da se spase, u Boki* uteklo (...) (Njegoš: 115), *I evo me lijepa sudbina i dovede sada među njima* (...) (Njegoš: 131), (...) *izlazi među Crnogorcima* vladika (...) (Njegoš: 137), *Evo ima sedam osam danah otkako je došâ na granici* (...) (Njegoš: 152), (...) *moli Esperijusa da dade blagosloveno pismo onima koji su ga doveli na Cetinju* (...) (Njegoš: 156); *A mi utekosmo među vojskom* Svetoga Petra (...), (Jabučanin: 25), (...) *a kad su došli bili pred kućom Guvernadurovom* (...) (Jabučanin: 26), (...) *te su svi gotovo na muke u nekakve broduljine na jedra mučeni, pomrli i u pućini morskoj* bačeni (...) (Jabučanin: 26); (...) *a Turci gradiše kule i građevine i staviše na njem* topove dosta dobre (...) (Plamenac: 41), *Turci udarili na one dvije strane žestoko* (...) *i donijeli top na Gorici* (...) (Plamenac: 62), *I u njem* (u brod, prim. M. A.) *uljegosmo* (...) (Plamenac: 71), *I tako posmo u hotelu* (...) (Plamenac: 72), *I kako sam iziša pred njim* odmah reče (...) (Plamenac: 74), *Tako mi uljezi u njem* (u brod, prim. M. A.) *i kreni za Carigrad* (...) (Plamenac: 78), *Pošto Gospodar vidje da vojvoda Marko neće niti može za ovo izlaziti pred Sudom* (...) (Plamenac: 109), *I Turci odmah stali da bježe pošto su naši vojnici počeli uskakati među Turcima* (...) (Plamenac: 116); *Sad koi misli koga polaziti uzme okićeni bardak vina i pred kućom* kada dođe (...) (Popović: 7), (...) *svaki sam ponaosob dobro u karti* zavio (...) (Popović: 52), *U istom sandučiću* metnuo sam u jednom zavezaju pod pečatom sve pjesme (...) (Popović: 54), *Svakako zaslužuje da mu koljena ljubimo jer ga je sam gospod izabrao i među nama* poslao (...) (Popović: 102), (...) *pred kafanom* kad su naljegli (...) (Popović: 130), *Za čudo mi je kako iz njih ništa ne staviste u „Južnoj*

pčeli“ (...) (Popović: 133), (...) *Knjaz nije ni mislio poći u Zagreb, zaludu su i naši zastupnici išli na Rijeci* (...) (Popović: 141), *Na 26. feb. dolazi knjaz u Kotoru* (...) (Popović: 168), *Kad vam pošljem srbulje, metnuću jedan drveni krst u sanduku* (...) (Popović: 191), (...) *neka gleda da ih složi u dobrom sanduku* (...) (Popović: 195), *Kobasice kuvaju se i peku se na ovaj način: zaviju se u mokroj hartiji* (...) (Popović: 212); *Što god dođe u ovoj varoši trgovačkih tovara* (...) *valja da plati obilježenu taksu* (...) (Ministarstvo finansija: 114), (...) *Marko Ulićević obvezuje se pregnati* (...) *dvije stotine lađa krupnog krša koje je dužan privesti* (...) *na onome mjestu* *đe najbliže magazinu može lađa utovarena pristati.* (Ministarstvo finansija: 144–145), (...) *ali mislim da će biti manje nego će vas ova koštati dok na Cetinju stigne* (...) (Ministarstvo finansija: 158), *Pri tovaranju na karima poduzimač ne smije nipošto bale nogama zbijati* (...) (Ministarstvo finansija: 170), (...) *zatražujući da dođem sa pisarom na onom mjestu, đe oni odrede* (...) (Ministarstvo finansija: 183), *Sva roba koja se uvozi iz Turske u Crnoj Gori* (...) (Ministarstvo finansija: 205), *Svaki putnik, koji unosi u granici Knjaževine koju vrstu robe ili drugi koji proizvod* (...) (Ministarstvo finansija: 262), (...) *i tako sortirane* (novce, prim. M. A.) *treba sve skupa da uredno zapečatite u jednom povećem saketu* (...) (Ministarstvo finansija: 289), *G. Mavrić polaže za kauciju gornje soli isti magazin u kom je dosle so bila, a u kom će i ova se unijeti* (...) (Ministarstvo finansija: 302), (...) *a da bi sva ta državna dobra bila uvedena u jednom inventaru* (...) (Ministarstvo finansija: 335), (...) *i naša straža prima piće po raportu i dogoni ga i predaje na Grahovu* (...) (Ministarstvo finansija: 353), *Čast je ovom Ministarstvu izvijestiti Knj. Min. Finansija i Građevina, da se Nj. Kr. Visočanstvo Knjaz Gospodar srećno danas povraća u svojoj Prestolnici* (...) (Ministarstvo finansija: 363), (...) *koje ćete sutra 27 tek mca. Odvesti u pet sati p.p. na granici da sretu Državno blago* (...) (Ministarstvo finansija: 369); *Kade dođi u Klobuk pred pašom* (...) (Daković: 53), (...) *i da Crnogorci ne dolaze među nama* (...) (Daković: 70); *Ako bi se usudio po danas i jedan od pomenuta tri buntovnika stupiti u granici Crnogorskoj* (...) (Danilo: 165), (...) *a prijed toga nikada nije prolazio mjesec dana da Crnogorci nijesu napadali na Austrijskoj granici* (...) (Danilo: 185), *Crnogorci nijesu nikada dosada upustavali dobrovoljno u svojoj granici neprijateljsku vojsku* (...) (Danilo: 185). Upotrebu lokativa uz određene glagole kretanja konstatuje i M. Tepavčević u svojoj monografiji o jeziku Stefana Mitrova Ljubiše. „Uz glagole kretanja i neke druge glagole koji bi u savremenom jeziku zahtijevali akuzativnu dopunu u jeziku našeg pisca (Stefana Mitrova Ljubiše, prim. M. A.) bilježimo i oblik lokativa. Pored mnogobrojnih primjera predložko-padežne veze **na + A** i **u + A**, koji se javljaju u svim značenjima kao i u današnjem književnom jeziku (...), Ljubiša ima i sledeće primjere koji odstupaju od norme savremenog jezika:

U sriedu čistu polazim u Beču P 15 (...), *sagrađene vodi u otačbini* S 29 (...), *Umbreno ij odvede u kući* Bruta S 40 (...), *tamo ga zatvori u mračnoj kuli* ŠM 5 (...), *Početak XI. šljegla u primorju* Č 11, 5 (...)" (Tepavčević 2010: 468–469). Takođe konstatuje i upotrebu instrumentala sa prijedlogom **među** u funkciji određivanja mjesta završetka kretanja konstatujući da je ta pojava zabilježena i u crnogorskim govorima (Tepavčević 2010: 472). I S. Nenezić u svojoj studiji o jeziku Nikole I Petrovića konstatuje, uz glagole kretanja, primjere naporedne upotrebe prijedloga **na** i **u**, i sa akuzativom i sa lokativom (Nenezić 2010: 333). Kad je u pitanju formalno markiranje mjesta završetka kretanja prijedlogom **među**, ova autorka navodi da „(...) za razliku od drugih starijih crnogorskih pisaca, u označavanju mjesta završetka kretanja s predlogom **među** Nikola I uvijek upotrebljava akuzativ, što odgovara savremenoj književnojezičkoj normi, a u suprotnosti je sa stanjem u crnogorskim govorima“ (Nenezić 2010: 337). Međutim, već za prijedloge **pod** i **pred** konstatuje da se uz glagole koji denotiraju mjesto završetka kretanja upotrebljavaju (i) sa instrumentalom (Nenezić 2010: 339–340). Dakle, na osnovu svega izloženog, upotrebu lokativa i instrumentala uz određene glagole kretanja možemo smatrati stabilnom sintaktičkom karakteristikom crnogorskog jezika XIX stoljeća.

S. Pavlović u svojoj monografiji o determinativnim padežima u starosrpskoj poslovnopravnoj pismenosti glagole uz koje u pomenutom korpusu i u pomenutom periodu istorije srpskog jezika dolazi, pored akuzativa, i lokativ, kvalifikuje kao glagole koji su „(...) negde na granici između direktivnih i indirektivnih glagola“ (Pavlović 2006: 21). Imenuje ih glagolima smještanja, tj. glagolima finalne direktivnosti (*verba sistendi*), odnosno – pozivajući se na ruskog jezikoslovca Toporova – glagolima sa oslabljenom motorikom (Pavlović 2006: 21). U pitanju su glagoli kojima se „(...) denotira završnica usmerenog kretanja, odnosno početak mirovanja u prostoru – up. zastati, ispadati, stati se, stajati se, pristajati, pasti, sypadati, kupiti se, priseliti se, rastovariti, prisaditi i sl. Od fokusa pažnje govornika zavisi da li će se oni ponašati kao *verba directiva* ili *verba indirectiva*, a kolebanje u izboru odgovarajuće padežne forme uz ove glagole – kao izraz njihovog nedefinisanog, odnosno nestabilizovanog statusa na planu direktivnosti – potvrđeno je na širem slovenskom prostoru, te ga je, stoga, najrealnije posmatrati kao odjek starijeg praslavenškog jezičkog stanja u kojem opozicija *indirektivnost~direktivnost* nije imala formalnu verifikaciju svojstvenu pojedinačnim slovenskim jezicima“ (Pavlović 2006: 21). Ta pojava – kolebanje u upotrebi akuzativa, sa jedne strane, i lokativa, sa druge, uz određene glagole kretanja – registrovana je već na početku slovenske pismenosti, u staroslovenskom kanonu. „Предлог въ в ст.-сл., прежде всего при глаголах со значениями „падать, класть“ и при других глаголах движения, появляется в сочетаниях с вин., если ими

выражается движение, а наоборот, в сочетаниях с лок., если ими выражается результат движения, местонахождение и состояние неподвижности“ (Исследования по синтаксису старославянского языка 1963: 321). Isto to – kolebanje akuzativ/lokativ – konstatuje se i za upotrebu uz ove glagole prijedložno-padežnih konstrukcija sa prijedlogom **na** (Исследования по синтаксису старославянского языка: 328). Za starosrpsku poslovnopravnu pismenost Pavlović konstatuje da „(...) uz glagole finalne direktivnosti, tj. glagole „s oslabljenom motorikom“ (vrčki, stati se, zastati, staviti, postaviti, pristajati, ostaviti, rastovariti itd.), direktivno markiranom akuzativu s predlogom **u** konkuriše lokativ s ovim predlogom, što se može pratiti do kraja posmatranog perioda (druga polovina XV stoljeća, prim. M. A.)“ (Pavlović 2006: 91). Ista je situacija i kad je u pitanju prijedlog **na**: „Uz glagole finalne direktivnosti (ostaviti, pasti, položiti, postaviti, priložiti, prědati, stavl’ati, stati i sl.) adlativnom **na** + **acc** konkuriše znatno češće indirektivno **na** + **loc**, što se može tretirati kao trag opšteg spacijalnog značenja praslovenskog lokativa (...)“ (Pavlović 2006: 96). Već pominjani ruski jezikoslovac Toporov, u svojoj monografiji o lokativu u slovenskim jezicima, takođe govori o kolebanju uz glagole finalne direktivnosti – u starijim fazama (srpskohrvatskog) jezika – u upotrebi akuzativa i lokativa, te o sužavanju upotrebe lokativa. „Заметим лишь прежде, что при глаголах **положити, поставити, пасти (падати)** и др. в сербохорватском языке относительно рано утверждается вин., хотя локативные конструкции встречаются в чисто сербохорватских текстах и постоянно в церковнославянских. Укажем некоторые примеры из первых: обрѣла (...) гнѣздо, на нѣмже положить (...) пѣти {е своЕ. Mon. S., 65 (1302. g.); и на нѣмь вулу положисмо Mon. S., 131 (1348. g.); да су все клетви на нѣмь палъ Mon. S., 222 (1392. g.); менее убедительны такие случаи, где связь между глаголом и предложно-падежной конструкцией слабее или где один из членов всей конструкции употреблен в более отвлеченом (а иногда и переносном) смысле: посаде на том месте. Mon. S., 18 (1233. g.); и] поставляю мою печать на сиЕи книзѣ. Mon. S., 70 (1273–1314. g.); да га постави на светои трапезе. Zak. Stef. Duš., 86; положень бысть въ митрополии ахилскои. Корр. Let., 52; поставл]Еть се въ нѣи царемъ. Там же, 54“ (Топоров 1961: 245–246). Što se tiče sudbine lokativa na opšteslovenskom planu uz glagole (po)staviti, (po)ložiti, klasti, saditi, pasti (padati), vъzlešti, sějati (vъsějati), pokloniti sę itd., Toporov konstatuje da „в дальнейшем славянские языки заменяли обычно эту конструкцию вин. падежом с теми же предлогами (...) Употребление лок. при указанных глаголах является несомненным архаизмом в древнеславянских памятниках, что, между прочим, подтверждается огромным материалом из области других индоевропейских языков (...)“ (Топоров

1961: 295). U nastavku Toporov navodi primjere iz litavskog, letonskog, staroindijskog, avestijskog, grčkog, latinskog i hetitskog jezika kako bi potvrdio tezu o dubokoj starini lokativa uz glagole oslabljene motorike, tj. glagole finalne direktivnosti (Toporov 1961: 295–296). Mnogo bitnije od ovog je jedno drugo Toporovljevo zapažanje – zapažanje koje se tiče mogućnosti javljanja lokativa sa prijedlozima **u** i **na** u staroruskom jeziku i uz direktivne glagole, pri čemu on naglašava da je i u staroruskim spomenicima to veoma rijetka pojava. „В древнерусском языке встречаются изредка случаи употребления лок. с предлогами **в** и **на** в значении направления: сего внесше утръ в пещерѣ. К.-Печ. Пат.; приведоша его и в манастири. Син., 100; воротишася на Новемъ Търгу. Син., 27; приведуть (...) на Тфери.“ (Toporov 1961: 295). U gore navedenim primjerima iz crnogorskog jezika 19. stoljeća pretežni dio upravnih glagola koji regiraju lokativ čine baš direktivni glagoli. To znači da, bar na osnovu podataka raspoloživih u literaturi – kad je u pitanju ova sintaktička karakteristika – crnogorski jezik 19. stoljeća predstavlja **tipološku osobenost** u svijetu slovenskih jezika. To ne znači, naravno, da se u ovom sinhronijskom presjeku crnogorskog jezika uz ove glagole ne sreće i akuzativ: *Odu glavari u sobu* (...) (Njegoš: 21), *Kako dođoh u patrijaršiju, još s večera pođem u postelju* (...) (Njegoš: 33), (...) *svako ustaje i ide na rečena mjesta* (...) (Njegoš: 45), (...) *odoše svi na rečena mjesta* (...) (Njegoš: 49), *Vladika Sava piše u sva plemena crnogorska da idu na Malu gospođu na Cetinje* (...) (Njegoš: 131), (...) *pravoslavna velika carica spremila me da među vas dođem* (...) (Njegoš: 137), (...) *u glavu im maglu učerao* (...) (Njegoš: 159); *Pošto su ne učerali u granice crnogorske* (...) (Plamenac: 68), (...) *ne mogli se pogodit no pođu bez mene u jednu malu nepoznatu fabriku* (...) (Plamenac: 121), *Dođe mi pismo od Knjaza da povrnem vojsku i da idem pod Bar* (...) (Plamenac: 145), *I taj čas pođe na oklopnicu* (...) (Plamenac: 152); *Pero je došao odavna na Cetinje* (...) (Popović: 146), (...) *da doveđe Šuja kod mene u Risan* (...) (Popović: 222); (...) *no oni ljudi koji su pošli u Srbiju* (...) (Ministarstvo finansija: 115–116), (...) *no mi je subлізу svakad prošla u putne troškove dok sam pošao na Cetinje* (...) (Ministarstvo finansija: 152) itd. Iz svega rečenog možemo zaključiti da opozicija indirektivnost adlativnost u crnogorskom jeziku devetnaestog stoljeća još nije bila formalno stabilizovana. I u savremenom crnogorskom jeziku, međutim, aktuelno je kolebanje u upotrebi akuzativa resp. lokativa uz direktivne i glagole finalne direktivnosti, tj. prodor lokativa u konstrukcije u kojima je bio stabilizovan akuzativ, npr. *Oputovao je juče u Beogradu* (razg.), *Stigao sam u Nikšiću* (razg.) itd. Za razliku, međutim, od crnogorskog jezika XIX stoljeća, u kojem je formalna nestabilizovanost opozicije indirektivnost adlativnost uzrokovana razlozima semantičke prirode – dvostrukosti u percepciji odnosa glagolske

radnje i pojma sa imenom u akuzativu/lokativu – dinamičnog, sa jedne strane, i statičnog, rezultativnog, sa druge – u savremenom crnogorskom jeziku destabilizacija formalizacije opozicije indirektivnost adlativnost rezultat je, možemo reći, izvjesne vrste jezičkog snobizma. Naime, zbog pritiska od strane standardnog jezika u pravcu proskribovanja upotrebe akuzativa uz indirektivne glagole (npr. *Šedim u kuću*) – što je jedna od markantnih crta staroštokavskih crnogorskih govora – dogodila se (očekivana?) kontrapoja koja krši aktuelni jezički standard po drugom kriterijumu: pojava lokativa uz direktivne glagole. Ljudi, želeći da izbegnu „grešku“ koja se tiče upotrebe akuzativa uz indirektivne glagole, počinju da upotrebljavaju lokativ i uz direktivne glagole, praveći tako novu „grešku“. Na taj način upotreba lokativa uz direktivne glagole u savremenom crnogorskom jeziku oživljava, ali, paradoksalno, iz razloga sasvim drugačije prirode od onih u kojima je nekad postojala.

Druga crta crnogorskog jezika koja ga, na razini (prijedložno-) padežne konstrukcije, razlikuje od savremenog crnogorskog književnojezičkog standarda je prilično frekventna upotreba prijedloga **s(a)** u konstrukcijama sa instrumentalom u kojima književni jezik upotrebu prijedloga **s(a)** tretira kao nenormativnu: *On otide s vaporom a ja put Cetinja* (...) (Plamenac: 39), (...) *branili su forticu s njihovim dobrim topovima* (...) (Plamenac: 94), *I suviše poslao mi Car ruski Krst Svetoga Đorđije Aleksandar II i to pravo u Kuće s kojim se dičim* (...) (Plamenac: 107), (...) *i on da opravlja s vaporima u Kotor* (...) (Plamenac: 164), *Ja sam za najprešnije smatrao da se ja već s ovim prekinuo nepovoljni rat između nas* (...) (Danilo: 125), *Da Serdar Milo Martinović* (...) *sa svojom porodicom notnjo zavlada s kućom gdje se prah i olovo nalazi* (...) (Danilo: 161), (...) *i mnoge sam morao uvjeriti s vašim sobstvenim pismom* (...) (Popović: 26), *Nemam riječi s kojima bi mogao vam izgovoriti radost* (...) (Popović: 37), (...) *zaista nema riječi s kojima bi čuvstva moja radosti, i blagodarnosti spram vas opisao* (...) (Popović: 40), *A jednoga iz Grblja što se bio opasao s dugačkijem crvenijem pasom* (...) *odgovorio mu je* (...) (Popović: 51), (...) *šiljem vam je s poštom* (...) (Popović: 56), *A popadija opet kori me s vašom dobrotom* (...) (Popović: 57), (...) *i da će nas carska sila kazniti s topovima* (...) (Popović: 95), *Ja se nadam do dvije godine najdalje da će se i u sva naša oficija na srpskom jeziku raditi. S ovijem putem manje ćemo se varati* (...) (Popović: 96), (...) *i ne bi s nas svoje ljude smicao, i nas u našem manitanju sa svojom prijetnjom ustegao* (...) (Popović: 101), *Ja mislim da malo što ima teže, nego s knjigama trgovinu voditi među ljudima koi se bave noževima i puškama* (...) (Popović: 116), (...) *i po pravcu što je Senat uzeo sad da vlada s narodom svojem* (...) (Popović: 119), (...) *a u tome prispije i paroplov iz Trsta, s kojim dođe našljednik pokojnog vladike* (...) (Popović: 124), (...) *tako je baš i krenuo s paroplovom na*

Poklade mesne (...) (Popović: 136), (...) *a njima s ovom njegovom pogibijom da se nasladi pasje srce* (...) (Popović: 137), (...) *što im više nema da sami rukuju i trguju s blagom crnogorskim* (...) (Popović: 137), *Dva vješta Madžara upravljaju s topovima* (...) (Popović: 143), (...) *da im ne mogu jadni Crnogorci ni s topovima ni s jurišem ništa učiniti* (...) (Popović: 145), (...) *zazidaju sa tvrdim zidom vojvodu i ostale one u pećinu* (...) (Popović: 156), (...) *Kovalevski ima dug jezik, on je i ovđe s njim uvrijedio neke* (...) (Popović: 172), *Sedam komada, što su s koncem tankijem prevezani, to su popa Joka Kusovca* (...) (Popović: 182), (...) *ma ih ja na lijepe ublažim i s mirisnim tamjanom podkadim* (...) (Popović: 184), (...) *i začinu se s uljem i octom* (...) (Popović: 212), *I još mi se onaj Čifut hvalio kako ga je isti Jovanović u Beču s pićem počastio* (...) (Popović: 233), *Pop Kusovac sad se bavi s trgovinom* (...) (Popović: 242); (...) *G. Niko Matanović uzajmi u Nj. Visoč. Gospodara kad bi u Baden na Kupatila a. v. f. 64.026.90 sa koijema izmiri Lender Banki dobit za prvi Julija 1886.* (Ministarstvo finansija: 90), (...) *a za iste ujemčeni dva seljaka koji se samo sa poljskim i stočiji radom zanimaju* (...) (Ministarstvo finansija: 103), (...) *tebe se pride za isto ovo javilo da skužaješ novce od vađevine što bi bolje moga, ali ne, s kakvom udavom* (...) (Ministarstvo finansija: 115), (...) *kako bi se mogla iskrcavati so iz brodova i pregoniti sa kolima na Njeguše, a sa konjima na Grahovo* (...) (Ministarstvo finansija: 123), *Pisari treba da izvrše mjerenje pažljivo, točno i uredno; služeći se sa spravama za mjerenje* (...) (Ministarstvo finansija: 137), *Vaso Nastić garantuje sa njegovom kućom u novoj Pjaci* (...) (Ministarstvo finansija: 143), (...) *vapor je odocnio ovđe stići u vrijeme usljed čega nije moguće bilo sa ovim vaporom poslati ga* (...) (Ministarstvo finansija: 158), (...) *tu trebao bi jedan dobar džandar koi zna i sa arbanaškim jezikom govoriti* (...) (Ministarstvo finansija: 179), *G. Marić i to govori da ga je to pitanje interesiralo pošto isti trguje sa uljem i robom crnogorskom* (...) (Ministarstvo finansija: 184), (...) *da istu robu sveže i utvrdi konopima i pritisne s olovom* (...) (Ministarstvo finansija: 187), *Ovoj Carinarnici potrebito je za svaki slučaj imati na raspoloženje jednu od ovih Državnih baraka sa kojima raspolaže Kapetanstvo Luke* (...) (Ministarstvo finansija: 188), (...) *da dobro paze, da ne bi koji bez popratnog biljeta Carinarnice Andrijevačke sa rakijom krijumčarijo* (...) (Ministarstvo finansija: 212), *Pošlje toga razabrao sam da nije ni G. Kapet. Stevan Neškov davao pare špedacke no ih je potrošio i šnjima trguje* (...) (Ministarstvo finansija: 232), (...) *te zbog rukovođenja sa administrativnim radom vojničke intedance* (...) (Ministarstvo finansija: 238), (...) *tako pisanje prijava* (...) *na pograničnim carinarnicama, bivši izlišno, zamijeni se sa sistemom* (...) (Ministarstvo finansija: 253), *S ovim pismom čast nam je upoznati Vaše Prevashodstvo s predmetom koji bi mogao biti od velike kori-*

sti za prihode Vaše države i uopšte (...) (Ministarstvo finansija: 256), (...) i da nas izvijeste, **s kojom količinom** duvana raspolazu za izvoz (...) (Ministarstvo finansija: 256), *Gospodine Ministre, sa takvim postupkom* Vi se griješite o Zakon Glav. Drž. Kontrole (...) (Ministarstvo finansija: 257), (...) onda kad bi narod lako ih mogao podmiriti **sa prodajom** živoga (...) (Ministarstvo finansija: 260), **Sa ovijem** vam se naređuje da okrenete najbolju pažnju za gorenavedeno (...) (Ministarstvo finansija: 262), *G. Rundo kaže da je učinijo prošle godine prometa sa prodajom* Singer Makinja 8 hiljada kruna (...) (Ministarstvo finansija: 285), *Zato se sa ovim* naređuje kapetanima, da odmah pošlju opštu cifru (...) (Ministarstvo finansija: 297), (...) te sam njegovu kaznu zamijenio **sa zatvorom** (...) (Ministarstvo finansija: 303), *Oblasna uprava s gornjim dopisom* saopštava (...) (Ministarstvo finansija: 319), Knj. Ministarstvo Vojno (...) zabranilo je privatnim licima uvoziti u Knjaževinu revolvere i fišeke (...) i trgovati **s njima** (...) (Ministarstvo finansija: 348), *Ovdašnji grčki Diplomatski Agent* (...) uputio je mene pod današnjim datumom notu **sa kojom** ističe prijateljske odnošaje (...) (Ministarstvo finansija: 355), *U smislu naredbe tog Visokog Ministarstva od 17. januara ove godine broj 57 sa kojom* strogo opominjete ovaj Kapetanski sud (...) (Ministarstvo finansija: 360), **Sa brodovima** dolazi oružje većinom u kašetama (...) (Ministarstvo finansija: 364). M. Tepavčević u svojoj pominjanoj monografiji o jeziku Stefana Mitrova Ljubiše ističe da ovaj autor „(...) instrumental oruđnik (...) upotrebljava i sa predlogom **sa**“ (Tepavčević, 2010: 445) te dodaje da je „ova dijalekatska osobina Stefana Ljubiše narodnog (...) karaktera, jer je rasprostranjena u svim crnogorskim govorima“, citirajući u prilog ovoj svojoj tvrdnji obimnu dijalekatsku literaturu koja se bavi crnogorskim govorima (Tepavčević 2010: 446). Za jezik, pak, Nikole I S. Nenezić konstatuje da „kao i u savremenom književnom jeziku, i u jeziku Nikole I sredstvo je skoro uvijek označeno instrumentalom. Međutim, velika je razlika u odnosu na savremeni književni jezik što Nikola I u tom značenju upotrebljava, pored bespredložkog instrumentala, i instrumental s predlogom **s**, odnosno socijativ“ (Nenezić 2010: 314). I ona konstatuje da je ova crta – prijedlog **s** kod instrumentala oruđnika – karakteristična za crnogorske govore, ali ne samo za njih nego i za neke druge štokavske govore (Nenezić 2010: 314). Sama pojava – prodor prijedloga **s(a)** u (prvobitnu) sferu upotrebe instrumentala bez prijedloga – mnogo je starijeg datuma. Za jezik (kako je on naziva) starosrpske poslovnopravne pismenosti S. Pavlović konstatuje da „primarno komitativno **съ** + instr – leksikalizovano oznakom prevoznog sredstva (goli)], sredstva plaćanja (dobitqkq), odnosno predmeta nekog drugog tipa

(orMжиF) – prodire u sferu instrumentativnosti¹ u jeziku akata nastalih u Dubrovniku, pa se stiče utisak da se radi o refleksiji romanskog supstrata“ (Pavlović 2006: 205). Isti autor, međutim, dodaje da „valja (...) imati u vidu da je komitativno сь + instr leksikalizovano oznakom prevoznog sredstva moglo prodreti u sferu instrumentativnosti i iz čisto semantičkih razloga. Naime, kretanje koje se pripisuje subjektu realizuje zapravo prevozno sredstvo tako da je ono u datom momentu moglo biti percipirano kao saučesnik u realizaciji kretanja motivišući upotrebu komitativne konstrukcije“ (Pavlović 2006: 206). Milka Ivić u svojoj studiji o instrumentalu u srpskohrvatskom jeziku – na osnovu istorijskojezičke i dijalektološke građe – govori o postepenom prodiru prijedloga s iz semantičke sfere socijativnog instrumentala u semantičke sfere instrumentala koje prvobitno nije karakterisala upotreba ovog prijedloga. „Po starijoj, praslovenskoj jezičkoj normi socijativni predlog dolazi samo u onim situacijama u kojima su dva međusobno nezavisna pojma vezana u zajednicu. Novi princip uvođenja predloga s kao morfološkog znaka širi je u izvesnom smislu od ovog starijeg. On predviđa pojavu s i u onim slučajevima kad je zajednica između dva pojma takve prirode da jedan bliže određuje drugi, da pretpostavlja njegov sastavni deo. Ovaj novi princip koji vlada u književnom jeziku i u dijalektima srodnim s njime u ovom pogledu krči lagano put prodiranju socijativnog predloga i u mnoge druge oblasti instrumentala. Gde god je, naime, značenje, netipično u tom smislu da se, pored ostalog, pojam o kome je reč može shvatiti kao ono što subjekat ima uz sebe u trenutku vršenja glagolske radnje – pojavljuje se socijativna konstrukcija“ (Ivić 2005: 222). Na taj način, kako navodi M. Ivić, socijativnom konstrukcijom zamijenjeni su i neki instrumentali uzročnog značenja, a ista se zatiče i u situacijama koje bi bile sprovedničkog ili omogućivačkog tipa kad se ne bi naročito išlo za isticanjem činjenice da subjekat ima uz sebe dati pojam u trenutku vršenja glagolske radnje (Ivić 2005: 222). Štoviše, M. Ivić konstatuje da je „(...) prodiranjem socijativne konstrukcije ugrožena (...) i sama kategorija „oruđa“. Gde god je labavija veza između subjekta i datoga pojma u tom smislu da ne istupaju kao jedno u funkciji vršioca – pojavljuje se socijativni predlog“ (Ivić 2005: 222). I ona govori o upotrebi socijativne konstrukcije u slučajevima kada se radi o prevoznim sredstvima „koji se zaista (...) mogu shvatiti ne samo kao oruđe kojim se izvodi dana akcija nego i kao ono što u zajednici sa subjektom ostvaruje vršenje radnje“ (Ivić 2005: 223). Za vrijeme kad piše svoju knjigu (polovina XX stoljeća) M. Ivić konstatuje da „u novijem srpskohrvat-

¹ Pod instrumentativnošću S. Pavlović podrazumijeva identifikaciju pojava (organa, predmeta, životinja, aktivnosti, stanja) „(...) posredstvom kojih agens vrši radnju upravne predikacije uključujući ih u konkretnu realizaciju u svojstvu sprovednika ili omogućivača (Pavlović 2006: 196).

skom konstrukcija sa **s** postaje sve ekspanzivnija (...) Ima (...) dijalekata kod kojih je upravo u toku zamena samog sprovedničkog instrumentala konstrukcijom sa **s** (sečem s nožem, kopam s motikom i sl.).“ (Ivić 2005: 227). U govoru kod kojih je u toku zamjena sprovedničkog instrumentala konstrukcijom sa **s** M. Ivić ubraja i govore istočne Crne Gore (Ivić 2005: 227). U crnogorskom jeziku XIX vijeka proces prodiranja prijedloga **s** u konstrukcije sa prvobitno besprijedložnim instrumentalom otišao je i dalje: kako vidimo iz navedenih primjera, prijedlog **s** prodire ne samo u semantičke podvrste instrumentala omogućivača, uzročnog instrumentala, načinskog instrumentala itd., nego i u konstrukcije objekatskog instrumentala – instrumentala uz glagole trgovati, zavladati itd. Isti trend – ekspanziju prijedloga **s** u semantičke tipove instrumentala uz koje se prvobitno nije upotrebljavao prijedlog **s** – možemo registrovati i u savremenom crnogorskom jeziku. Postavlja se pitanje: u čemu treba tražiti razloge prodora prijedloga **s(a)** u semantičke podvrste instrumentala kod kojih se taj prijedlog prvobitno nije upotrebljavao? Već smo notirali da S. Pavlović konstatuje da primarno komitativno **sb** + instr prodire u sferu instrumentativnosti u jeziku akata nastalih u Dubrovniku, što nameće mišljenje da se radi o uticaju romanskog supstrata. Pozivajući se na Ž. Muljačića, Pavlović navodi da još u XV stoljeću u Dubrovniku veliki dio vlastele poznaje dva, a neki i tri jezika: raguzejski, talijanski i hrvatskosrpski (Pavlović 2006: 205–206), a, pozivajući se na P. Ivića i V. Jerković, konstatuje da je najstariji primjer instrumentativnog **sb** + instr (Odolja Predinić, 1247) registrovan u aktu koji je napisao dubrovački notar Paskal, s romanskim materinjom jezikom (Pavlović 2006: 206). I M. Ivić, pozivajući se na određene lingviste, govori o uticaju tuđih jezika – pogotovo italijanskog u dijalektima naših primorskih krajeva – na širenje instrumentala sa prijedlogom **s(a)** na štetu istog oblika bez prijedloga (Ivić 2005: 228). Razlozi za ekspanziju prijedloga **s(a)** u konstrukcije sa prvobitno besprijedložnim instrumentalom mogu se, međutim, itekako tražiti i u faktorima unutarjezičke provenijencije, preciznije u temeljnom značenju instrumentala kao padeža. Prema Belaju i Tanackoviću Faletaru, temeljna konceptualna shema iz koje proizlaze sva specifična značenja instrumentala je konceptualna shema *paralelizma* (Belaj, Tanacković Faletar 2014: 257). Pomenuti shematični koncept paralelizma – inherentan instrumentalu kao padežu – najjasnije dolazi do izražaja upravo, sa jedne strane [kad je u pitanju (prvobitno) besprijedložni instrumental], kod instrumentala sredstva, a, sa druge [kad je u pitanju instrumental sa prijedlogom **s(a)**], kod instrumentala sa značenjem društva. Koncept paralelizma – određeni vid poklapanja trajektora i orijentira u nekoj situaciji – segmentu vanjezičke stvarnosti, zajednički i instrumentalu sa prijedlogom **s(a)** i besprijedložskom instrumentalu – svakako je jedan od semantičkih faktora koji omo-

gućavaju transfer i ekspanziju prijedloga **s(a)** iz instrumentalnog socijativa u konstrukcije sa (prvobitno) besprijedložnim instrumentalom. Za objašnjenje pomenute pojave, međutim, još je važnije konstatovati da je jedna od predstavničkih shema nužna za ostvarenje značenja socijativnosti predstavna shema ZDRUŽENOST (Matovac 2017: 132). Matovac ustvrđuje da bi se „(...) jednom (...) rečenicom supershematično značenje prijedloga **s**, a koje bi moglo obuhvatiti i genitivne i instrumentalne konstrukcije, moglo opisati kao prostorni odnos trajektora i orijentira u kojemu su trajektor i orijentir u kontaktu, a zatim se (...) ta prostorna slika specificira tako da se (...) instrumentalnim konstrukcijama naglašavaju KONTAKT i njegove posljedice, tj. naglašava se funkcionalna povezanost trajektora i orijentira koja motivira nastanak koncepta ZDRUŽENOSTI“ (Matovac 2017: 141). Socijativnost, koja se temelji na konceptu „zdrženosti“, samo je, međutim, podvrsta šireg značenja – značenja *komitativnosti*, koje je povezano sa značenjima načina i sredstva. Matovac, povlačeći razliku između socijativnog značenja, sa jedne strane, i značenja sredstva, sa druge, navodi da je „razlika između socijativnoga značenja i značenja sredstva u tome (...) što kod socijativnoga značenja trajektor i orijentir zajedno sudjeluju u obavljanju radnje, zajednički ulažu energiju te oboje imaju obilježje živosti, dok kod značenja sredstva trajektor i orijentir također zajedno sudjeluju u obavljanju radnje, no orijentir, za razliku od trajektora, ima obilježje neživosti te u obavljanju radnje, budući da je neživ, ne sudjeluje svjesno i dobrovoljno te ne ulaže energiju. Kod značenja socijativnosti dva sudionika neke radnje obavljaju istu radnju, dok kod značenja sredstva jedan sudionik služi kao oruđe drugomu sudioniku koji obavlja radnju“ (Matovac 2017: 136). Matovac, međutim, uočava i značajnu sličnost između značenja sredstva i socijativnosti. „Kod značenja sredstva orijentir je samo oruđe koje omogućuje trajektoru da obavi neku radnju, no orijentir je tijekom obavljanja radnje povezan s trajektorom u cjelinu *pa opći shematski prikaz takve situacije izrazito nalikuje na shematski prikaz socijativnosti* (naglašavanje M. A.)“ (Matovac 2017: 136). Ovaj autor dalje konstatuje da je besprijedložni instrumental prototipni način izražavanja sredstva u hrvatskom jeziku, ali da se umjesto besprijedložnog instrumentalnog često za markiranje tog značenja koriste i konstrukcija *s + instrumental* (Matovac 2017: 137). On navodi da je ta izrazita povezanost instrumentalnog i komitativnog vidljiva i u mnogim drugim jezicima i – pozivajući se na monografiju Stolza, Strohove i Urdzeove *On Comitatives and Related Categories: A Typological Study with Special Focus on the Languages of Europe* – kaže da se komitativ i instrumental često smatraju dvjema stranama istoga novčića (Matovac 2017: 137). Zanimljivo je i Matovčevo zapažanje da „(...) se svaki besprijedložni instrumental kojim se izražava sredstvo može zamijeniti konstrukcijom *s + instrumental*, dok se

svaka konstrukcija kojom se izriče sredstvo ne može zamijeniti besprijedložnim instrumentalom“ (Matovac 2017: 137–138). Koncept ZDRUŽENOST, koji je u temelju značenja socijativnosti, zapravo je na neki način koncept suštinski za instrumental kao padež u cjelini. Naime, i u konstrukcijama npr. **kazniti (s) nečim** (*da će nas carska sila kazniti s topovima*), **trgovati (s) nečim** (*isti trguje sa uljem i robom crnogorskom*) itd. imamo izvjestan vid združenosti trajektora i orijentira, premda isti nisu u odnosu ravnopravnosti. Dva navedena koncepta i relacije – paralelizam i združenost trajektora i orijentira – upravo i jesu semantička osnova koja omogućava da se prijedlog **s(a)**, kao svojevrsni „pojačivač“ ovih relacija (prije svega relacije združenosti) javi – kako u crnogorskom jeziku devetnaestog i početka dvadesetog stoljeća tako i u savremenom crnogorskom jeziku – i u okviru kategorija instrumentala sredstva, uzroka, objekatskog instrumentala itd.

Ovaj rad zamišljen je, sa jedne strane, kao jedan u nizu u kojem se opisuje raznovrsna problematika u vezi sa upotrebom sinsemantičkih riječi u crnogorskom jeziku devetnaestog i početka dvadesetog stoljeća, u komparativnoj vizuri u odnosu na savremeni crnogorski jezik. Rezimirajući rečeno u istom, možemo konstatovati da – u pogledu upotrebe lokativa i instrumentala uz direktivne glagole – crnogorski jezik XIX i početka XX stoljeća unekoliko predstavlja tipološku osobenost unutar porodice slovenskih jezika. Kad je u pitanju ekspanzija prijedloga **s(a)** iz semantičke zone socijativa u (prvobitnu) sferu instrumentala bez prijedloga, videli smo da se radi o procesu čiji su rezultati u XIX stoljeću i u prvoj polovini XX stoljeća već uveliko stabilna karakteristika crnogorskih govora, što smo pokušali objasniti semantičkim razlozima. U vezi sa proučavanim (prijedložno-) padežnim konstrukcijama zanimljivo se dotaći i pitanja distinkcije jake i slabe (glagolske) rekcije, tj. skepse koja u sintaktičkoj nauci postoji u pogledu validnosti kriterija za razlikovanje ove dva tipa rekcije. Proučavane (prijedložno-) padežne konstrukcije u crnogorskom jeziku kao da u izvjesnoj mjeri opravdavaju povode za ovu skepsu. Mogli bismo reći da je podjela na jaku i slabu rekciju unekoliko relativna i da priroda rekcije neke lekseme zavisi od konkretnog sinhronijskog presjeka jednog jezika te raznih faktora koji djeluju unutar datog sinhronijskog presjeka: kako zakonitosti imanentnih samom (određenom) jeziku tako i faktora sociolingvističke prirode. Tako, i upotreba instrumentala/lokativa uz direktivne glagole (naporedo sa akuzativom), i prijedloga **s(a)** uz kategorije instrumentala uz koji se ovaj prijedlog (prvobitno) nije upotrebljavao u crnogorskom jeziku XIX stoljeća su, kako smo videli iz navedenih primjera, stabilni i nepobitna činjenica. U XX stoljeću, pogotovo u drugoj polovini XX stoljeća, normativistička literatura čvrsto je u svijesti govornika fiksirala aktuelnu distribuciju u upotrebi pomenutih padeža uz navedene glagole: akuzativ

uz glagole dolaženja na cilj, lokativ (i instrumental) uz indirektivne glagole; instrumental sa prijedlogom **s(a)** u slučajevima kad trajektor i orijentir zajedno učestvuju u obavljanju radnje, kad zajednički ulažu energiju, kad oboje imaju obilježje + živo i kad se orijentiru koji nema obilježje + živo naglašava važnost, a instrumental bez prijedloga **s(a)** za izražavanje sredstva, uzroka, u funkciji objekta itd. Teško da bi još prije nekih petnaestak ili dvadesetak godina prosječan govornik crnogorskog jezika percipirao konstrukcije kao što su npr. one koje smo naveli (*notnjo zavlada s kućom, sa arbanaškim jezikom govoriti, koji su ga doveli na Cetinju, posmo u hotelu* itd.) kao moguće i uopšte gramatične. Ipak, iste su bile uobičajene u crnogorskom jeziku XIX stoljeća, a i u savremenom crnogorskom jeziku (ponovo) postaju sve frekventnije. Zato smatramo da podjelu na jaku i slabu rekciju treba zadržati kao (dobrim dijelom) utemeljenu i korisnu, ali vezanu za određeni sinhronijski presjek datog jezika; glagoli koji se u jednom sinhronijskom presjeku određenog jezika karakterišu jakom rekcijom (pa se tako, npr., uz glagol **doći** može pojaviti samo akuzativ sa prijedlogom) u nekom drugom sinhronijskom presjeku tog jezika mogu se javiti kao glagoli sa oslabljenom rekcijom (pa se, npr., isti glagol **doći** u crnogorskom jeziku XIX stoljeća i u savremenom crnogorskom jeziku javlja kao glagol sa dopunom, pored akuzativa sa prijedlogom, i u obliku lokativa).

Pišući ovaj rad, vidjeli smo i da je dosta podataka o temama o kojima smo pisali u istom „razbacano“ u pojedinim monografijama o crnogorskim piscima i u dijalektološkim studijama o različitim crnogorskim govorima. U ovom radu (i radovima sličnog tipa) ti podaci bivaju sintetizirani dobijajući na taj način novo (da ne kažemo pravo) osmišljenje: oni omogućavaju da se naučno pouzdano predstavi stanje crnogorskog jezika u određenom sinhronijskom presjeku te da se, na osnovu toga, preciznije odrede i specifičnosti i mjesto crnogorskog jezika u odnosu na ostale jezike koji se baziraju na (novo) štokavštini.

IZVORI:

- Daković, Anto, *Memoari*, Unireks, Centar za kulturu Nikšić, 1999.
- *Ministarstvo finansija Knjaževine/Kraljevine Crne Gore, Zbornik dokumenata 1879–1915*, CID, Podgorica 2015.
- Petrović Njegoš, Danilo, *Politički spisi*, Matica crnogorska, Podgorica 2016.
- Petrović Njegoš, Petar II, *Šćepan Mali*, Prosveta, Beograd 1952.
- Plamenac, Ilija, *Memoari*, CID, Podgorica 2014.
- Popović Jabučanin, Lazo, *Memoari*, CID, Podgorica, 2013.
- Popović, Vuk, *Pisma Vuku Karadžiću*, CID, Podgorica 1999.

LITERATURA:

- Belaj, Branimir, Tanacković Faletar, Goran, *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika. Knjiga prva*, Disput, Zagreb, 2014.
- Белошапкина, В. А., *Современный русский язык. Синтаксис*, Высшая школа, Москва, 1977.
- Ivić, Milka, *Značenja srpskohrvatskog instrumental a i njihov razvoj*, SANU, Beogradska knjiga, Beograd, 2005.
- *Исследования по синтаксису старославянского языка*, Издательство Чехословацкой академии наук, Прага, 1963.
- Jahić, Dževad, Halilović, Senahid, Palić, Ismail, *Gramatika bosanskog jezika*, Dom štampe, Zenica, 2000.
- Matovac, Darko, *Prijedlozi u hrvatskome jeziku: značenje, prostorni odnosi i konceptualizacija*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2017.
- Nenezić, Sonja, *Jezik Nikole I Petrovića*, CANU, Podgorica, 2010.
- Pavlović, Slobodan, *Determinativni padeži u starosrpskoj poslovnopravnoj pismenosti*, Matica srpska, Novi Sad, 2006.
- Simeon, Rikard, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva II*, Matica hrvatska, Zagreb, 1969.
- Тепавчевић, Miodarka, *Jezik Stefana Mitrova Ljubiše*, CANU, Podgorica, 2010.
- Топоров, В. Н., *Локатив в славянских языках*, Издательство Академии наук СССР-а, Москва, 1961.

**VERB CHARACTERISTICS IN MONTENEGRIN LANGUAGE OF
THE NINETEENTH AND EARLY TWENTIETH CENTURY
(COMPARED TO THE STATE OF PLAY IN CONTEMPORARY
MONTENEGRIN LANGUAGE)**

In this paper the author deals with certain differences and similarities in the use of certain cases in the Montenegrin language of the nineteenth and early twentieth century compared to the contemporary Montenegrin language use. These differences and similarities concern the use of locative / instrumental case with one group of verbs, and, on the other hand, instrumental case with preposition *sa* with other group of verbs. The author attempts to identify the manner in which these differences have occurred. The material for analysis was taken from the corpus consisting of the Montenegrin texts of the nineteenth and early twentieth century of different functional styles.

Key words: *case, locative case, accusative case, instrumental case without preposition, instrumental case with preposition sa, verbs*